

Fact sheet 2: Vrijheidsbeperkingen bij thuiswonende mensen met dementie

Anneke Francke (NIVEL)

Veel extramurale zorgverleners hebben te maken met vrijheidsbeperkingen bij thuiswonende mensen met dementie. Dat geldt voor huisartsen en thuiszorgmedewerkers, maar ook voor medewerkers van woonzorgcomplexen. Bedekken en kalmerende medicatie worden het meest gebruikt, terwijl deur op slot doen of onrustbanden minder vaak voorkomen. De precieze omvang van vrijheidsbeperkingen thuis is echter nog niet bekend.

Achtergronden

Deze fact sheet gaat in op vrijheidsbeperkingen (ofwel vrijheidsbeperkende maatregelen) bij thuiswonende mensen met dementie en de volgende onderzoeksvraag van VWS is daarbij het uitgangspunt:

Wat is er op basis van bestaande onderzoeks- en registratiegegevens bekend over:

- * het aantal thuiswonende mensen met dementie waarbij vrijheidsbeperkingen door middel van bedekken, fixatie door onrustband, (voor- of kamer)deur op slot doen en kalmerende medicatie worden toegepast;
- * wie die vrijheidsbeperkingen toepast (de familie of bepaalde zorgverleners);
- * hoe toezicht wordt gehouden in het geval zorgverleners die vrijheidsbeperkingen toepassen;
- * of zorgverleners vinden dat hun vorm van toezicht valt onder de noemer 24-uurstoezicht?

Vrijheidsbeperkingen zijn in dit verband “middelen of maatregelen die in de zorgverlening toegepast worden, met als doel of als effect het beperken van de vrijheid” (Arends en Dursun, 20-04). Op verzoek van VWS richten we ons daarbij vooral op de vier vormen van vrijheidsbeperking uit de voornoemde onderzoeksvraag, omdat dit vrijheidsbeperkingen zouden zijn die vooral in de thuissituatie (kunnen) voorkomen, dat wil zeggen *buiten* AWBZ-toegelaten instellingen/voorzieningen voor verblijf.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is systematisch gezocht naar onderzoeks- en registratiegegevens op de websites van Alzheimer Nederland, IGZ, PRISMANT, RIVM, RVZ, TRIMBOSINSTITUUT, VWS, SCP. Verder zijn de geautomatiseerde bibliotheekcatalogi van het NIVEL en NIZW geraadpleegd en zijn vrije internet searches met GOOGLE verricht met relevante trefwoorden (bijvoorbeeld dementie in combinatie met vrijheidsbeperking).

Aantal thuiswonenden met vrijheidsbeperkingen

Er zijn geen gegevens gevonden over bij hoeveel van de ongeveer 120.000⁷ thuiswonende mensen met dementie vrijheidsbeperking plaatsvindt door middel van bedekken, fixatie door onrustband of deur op slot doen. Wel zijn er cijfers over hoeveel mensen met

⁷ Dit aantal thuiswonenden is gebaseerd op het rapport over dementie van de Gezondheidsraad (2002); zie fact sheet 1.

dementie kalmerende medicatie (psycholeptica) voorgeschreven krijgen. Fact sheet nummer 3 (zie hierna) gaat daarop in en laat onder meer zien dat van alle thuiswonende mensen die *in verband met dementie* in 2001 hun huisarts hebben geconsulteerd, ongeveer vier op de tien psycholeptica krijgt voorgeschreven.

Toepassing

Hoewel er geen gegevens op "client- of mantelzorgerniveau" zijn over vrijheidsbeperkingen thuis en er ook geen informatie is over hoe vaak mantelzorgers vrijheidsbeperkingen toepassen, biedt het recente onderzoek van Arends en Dursun (2004) wel inzicht in vrijheidsbeperkingen vanuit het perspectief van bepaalde professionele zorgaanbieders. Arends en Dursun tonen aan dat veel zorgverleners van thuiswonende mensen met dementie zelf vrijheidsbeperkingen toepassen dan wel indirect (via toepassing door anderen) te maken hebben met vrijheidsbeperkingen. Dat geldt voor 71% van de huisartsen, 77% van de thuiszorgmedewerkers van niet-commerciële en 70% van de commerciële thuiszorginstellingen en voor 63 % van de vertegenwoordigers van woonzorgcomplexen die mensen met dementie in zorg hebben. Bij woonzorgcomplexen zijn wonen en zorg gescheiden en gaat het dus om zelfstandig wonende cliënten. Wat deze gegevens van Arends en Dursun moeilijk te interpreteren maakt, is dat bij de betreffende vraag niet precies vermeld was om welke vrijheidsbeperkingen het ging. Ook wordt de interpretatie van de voornoemde percentages huisartsen, thuiszorgmedewerkers en vertegenwoordigers van woonzorgcomplexen belemmerd door het feit dat bij de betreffende vraag geen onderscheid is gemaakt tussen vrijheidsbeperkende maatregelen bij thuiswonende dementerenden en overige cliënten.

Wel komt op basis van het onderzoek van Arends en Dursun duidelijk naar voren dat bedekken en kalmerende medicatie vaker voorkomen bij deze doelgroep dan deur op slot doen of fixatie door onrustbanden (tabel 2.1 gaat niet in op vormen van vrijheidsbeperking die buiten de onderzoeksvraag vallen).

Tabel 2.1 Percentage zorgaanbieders van mensen met dementie, dat in 2002 met bepaalde vrijheidsbeperkingen* bij dementerenden direct of indirect te maken had (gebaseerd op Arends en Dursun, 2004)

	Thuiszorginstellingen (n=41)	Huisartsen (n=29)	Woonzorgcomplexen (n=44)
Bedekken	34%	24%	91%
Fixatie door onrustbanden	15%	0%	23%
Deur op slot	17%	7%	0%
Kalmerende medicatie	32%	32%	52%

* toegepast in het kader van een overeenkomst met de cliënt of diens vertegenwoordiger

Toezicht

Er zijn geen gegevens getraceerd over hoe toezicht geregeld wordt bij vrijheidsbeperkingen en wat betrokken zorgverleners onder toezicht verstaan.

Tot slot

Vrijheidsbeperking bij thuiswonende mensen met dementie blijkt een vrijwel onontgonnen onderzoeksterrein. Over het precieze aantal thuiswonende dementerenden

met vrijheidsbeperkingen bestaan geen cijfers (behalve als het gaat om kalmerende medicatie, zie fact sheet 3). Ook over hoe toezicht geregeld wordt bij vrijheidsbeperkingen zijn er geen gegevens, Wel vindt momenteel (eind 2004/begin 2005) een schriftelijke peiling plaats onder het representatieve landelijke Panel Verpleegkundigen en Verzorgenden (een samenwerkingsproject van NIVEL/LEVV/AVVV). In dit panel participeren ook verpleegkundigen en verzorgenden werkzaam in de thuiszorg, die ondervraagd worden over diverse vrijheidsbeperkingen bij thuiswonende cliënten en over hoe zij daarbij toezicht houden. De uitkomsten van die peiling worden volgens planning medio 2005 openbaar.

Referenties

Arends L.A.P., Dursun R. Beperkt door zorg: toepassingen van vrijheidsbeperkingen bij psychiatrische patiënten en verstandelijk gehandicapten op plaatsen waar de Wet Bopz niet van toepassing is. Rotterdam: Instituut Beleid en Management Gezondheidszorg Erasmus Medisch Centrum/Erasmus universiteit Rotterdam
Gezondheidsraad. Dementie. Den Haag: Gezondheidsraad, 2002, publicatie nr 2002/04.